

Predlagam razmislek o tem, da Slovenija na ravni OZN predlaga oblikovanje “Pobude za minimalno jedro človekovih pravic”, ki temelji na treh pravicah: življenje, dostojanstvo, minimalna socialna varnost, z avtomatskim varstvom v izrednih razmerah.

Avtor: mag. Franc Derganc, dne 8.12.2025

Veza 1: [Program kandidata za Varuha za človekove pravice](#)

Veza 2: [Odgovor na vprašanje](#) kandidatu. Vprašanje: Kakšen je vaš osebni pogled na varovanje človekovih pravic v mednarodnem okolju, še posebej v luči t.i. multipolarnosti?

Odgovor na vprašane: Spodaj podajam odgovor in predlog rešitev.

[Disclaimer AI](#)

Predgovor

Kadar razmišljamo o univerzalnosti človekovih pravic v multipolarnem svetu, se na prvi pogled zdi, da je pravica do življenja tako temeljna, da jo lahko štejemo za samoumevno in nespremenljivo. Toda ravno zato, ker se danes več svetovnih velesil pri vprašanju smrtne kazni sklicuje na lastne kulturne in pravne tradicije, se pojavlja provokativna teza: **ali bi morali pravico do življenja – če se želi globalno ohraniti – paradokсно najprej “izločiti” iz sfere avtomatične mednarodne intervencije?**

Takšna misel ni resničen predlog za izločitev pravice do življenja iz sistema človekovih pravic, temveč služi kot uvodno pojasnilo, kako lahko miselni eksperiment pomaga razumeti dejanski problem: **svet, v katerem obstajajo različne kulturne razlage kaznovanja, suverenosti, družbenega reda in pravičnosti, potrebuje novo metodo približevanja človekovim pravicam – ne kot enotni model, ampak kot proces prilagajanja in dialoga med civilizacijami.**

Primer: če bi v spodaj navedenem predlogu zapisali, da je pravica do življenja seveda univerzalna človekova pravica, **toda zaradi zgodovinskih, kulturnih in pravnih razlik v izvajanju kaznovalne politike sama po sebi še ne predstavlja razloga za sprožitev avtomatičnih mednarodnih mehanizmov**, bi s tem zgolj ponazorili, kako bi bilo mogoče v prihodnje uskladiti delovanje vseh držav ne da bi posamezne kulture razumele takšno univerzalnost kot poseg v lastno tradicijo. V tem smislu gre zgolj za teoretsko prikazno metodo – ne pa za dejanski predlog spremembe vsebine same pravice.

Namen uvodne provokacije je zgolj prikazati, da je enostranski, avtomatični mednarodni odziv na različne oblike izvajanja pravice do življenja (npr. v državah s smrtno kaznijo) v multipolarnem svetu neučinkovit in politično nevzdržen. Če bi nam uspelo oblikovati pristop, ki temelji na dialogu in postopnem medkulturnem usklajevanju, bi lahko prav pravica do življenja – namesto da bi razdvajala – postala izhodišče za globalni konsenz, in s tem praktičen primer, *kako lahko vse države kljub razlikam soustvarjajo skupno jedro univerzalnosti.*

1. Uvodni stavek

V svetu, ki se pospešeno odmika od enotnega, zahodnocentričnega razumevanja človekovih pravic in vstopa v realnost multipolarnih političnih modelov, postaja ključna naloga človeštva vprašanje, **ali je mogoče določiti skupni imenovalec človekovih pravic**, ki presega kulturne, zgodovinske in geopolitične razlike.

2. Uvodna teza

Teza tega prispevka je, da univerzalnost človekovih pravic ne more biti izpeljana iz enega kulturnega ali političnega modela, temveč mora temeljiti na identifikaciji najmanjšega skupnega imenovalca, ki ga sprejemajo različne civilizacije. Zato multipolarnost ne ogroža človekovih pravic, temveč nas prisili, da ponovno razmislimo o tem, kaj v resnici pomeni "človekova pravica" in kako lahko različne družbe, vsaka iz svojega konteksta, prispevajo k novi, širši definiciji univerzalnosti.

3. Povzetek (abstract)

Prispevek obravnava vprašanje univerzalnosti človekovih pravic v kontekstu sodobnega multipolarnega sveta, kjer različne države in civilizacije oblikujejo svoje razumevanje temeljnih pravic skozi lastno zgodovino, kulturo in politično ureditev. Izhajajoč iz analize treh družbenih modelov (Slovenija, Rusija, Kitajska) prispevek pokaže, da razlike v razvrščanju človekovih pravic ne pomenijo zavračanja človekovega dostojanstva, temveč odsev raznolikih poti k njegovi uresničitvi. Avtor zagovarja stališče, da univerzalnosti ni mogoče graditi na absolutističnem razumevanju pravic, temveč na iskanju najmanjšega skupnega imenovalca, ki ga je sposobna priznati vsaka civilizacija. S tem se odpirajo možnosti za novo, kontekstualno univerzalnost, v kateri je človek — ne politični model — izhodišče razprave.

Ključne besede

multipolarnost; človekove pravice; kulturna relativnost; univerzalnost; človekovo dostojanstvo; pravna filozofija; družbeni modeli; primerjalna analiza; globalna ureditev; socialne pravice; politične pravice; kontekstualna univerzalnost

Metodološki okvir prispevka

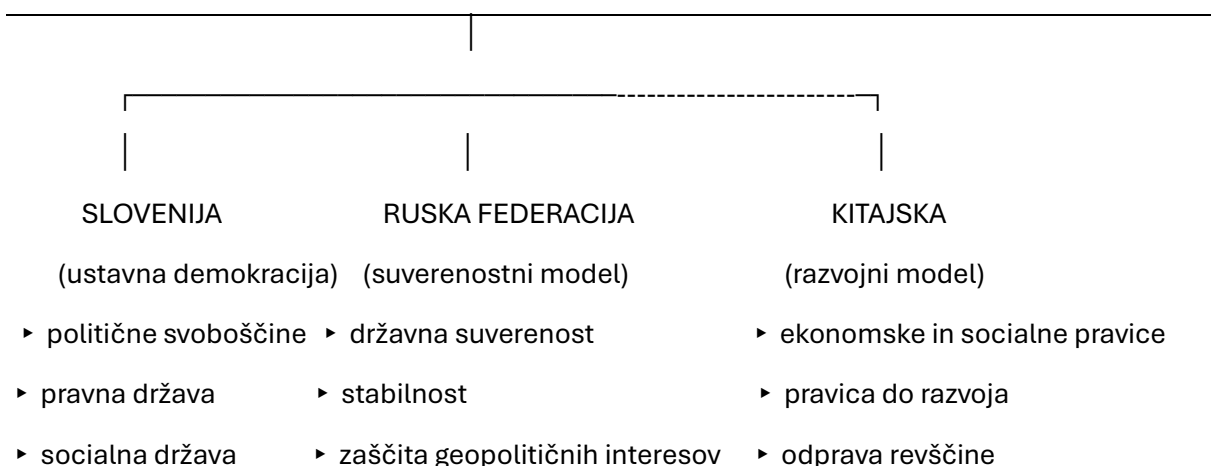
Metoda temelji na treh dopolnjujočih pristopih:

1. **pravni analizi**, ki izhaja iz veljavnih mednarodnih instrumentov človekovih pravic ter njihovih razlag v različnih pravnih okoljih;
2. **primerjalni analizi družbenih modelov**, s katero so prikazane razlike v razvrščanju človekovih pravic v Sloveniji, Rusiji in na Kitajskem, ter
3. **geopolitični analizi**, ki vključuje realistični pogled na multipolarnost, suverenost držav in dejanski vpliv moči, vključno z jedrskimi zmogljivostmi, na uveljavljanje človekovih pravic v praksi.

Z združevanjem teh pristopov prispevek ne presoja držav z vidika "bolj" ali "manj" človekovih pravic, temveč išče **najmanjši skupni imenovalec**, na katerem bi bilo mogoče graditi globalno razumevanje človekovega dostojanstva.

Tri družbene paradigme človekovih pravic (shema ki prikazuje multikulturnost družb)

UNIVERZALNOST (ideja)

Skupni imenovalec (kaj zagotovo povezuje vse zgoraj navedene modele): človekovo dostojanstvo kot minimalno načelo, pravica do življenja in preživetja, zaščita ranljivih skupin.

Te točke predstavljajo najmanjšo možno **interkulturno univerzalnost**, ki jo je mogoče zaslediti v realnih politikah vseh treh držav, čeprav z različnimi prioritetami.

II. Izhodišča: Kaj štejemo za “človekove pravice”

Pojem “človekove pravice” ima danes v mednarodnem in nacionalnem pravu jasno utemeljeno pravno definicijo. Po opredelitvi Združeni narodi (ZN) so človekove pravice “moralna načela ali norme, ki opisujejo določene standarde človeškega vedenja in so redno zaščitene v občinskem in mednarodnem pravu”. Dejanske pravice — priznane v dokumentih, kot je Splošna deklaracija človekovih pravic (SDČP, 1948) — zajemajo širok nabor svoboščin in pravic: pravico do življenja, svobode, varnosti, pravico do poštenega sojenja, svobodo mišljenja, veroizpovedi, izražanja, svobodo gibanja, ter pravice do socialne varnosti, stanovanja, zdravstvenega varstva, izobrazbe, kulture in dostojnega življenjskega standarda.

V praksi se človekove pravice pogosto razvrščajo v več kategorij. Najpogostejša delitev je med **državljskimi in političnimi pravicami** ter **ekonomskimi, socialnimi in kulturnimi pravicami**. Prve (civilne in politične) obsegajo pravice, ki posamezniku omogočajo svobodo pred državo in participacijo v političnem življenju — pravice kot so pravica do življenja, svoboda izražanja, svoboda združevanja, pravica do sojenja, volilna pravica ipd. Druge (socialne, ekonomske, kulturne) ciljajo na zagotovitev dostojnega življenjskega standarda, socialne varnosti, zdravja, izobrazbe, stanovanja, kulturne participacije, socialne enakosti.

Ta delitev odraža dolgotrajen razvoj: v času razsvetljenstva in liberalnih revolucij so prevladovala pravice svobode in politične participacije, medtem ko je vzpon industrijskega kapitalizma in delavskega razreda v 19. in 20. stoletju prinesel pritisk po pravicah, ki zagotavljajo socialno varnost in dostojno življenje — torej socialne in ekonomske pravice.

Mednarodni pravni okvir ju danes priznava kot medsebojno povezani in nedeljivi nabor pravic: civilne-politične pravice in socialno-ekonomske pravice sta odvisni druga od druge; uresničitev enih pogosto pogojuje resnično uresničitev drugih.

Poleg tega pojem človekovih pravic vključuje tudi kulturne in kolektivne dimenzije. Pravica do kulture, udeležbe v znanosti, varstva kulturne raznolikosti, izobraževanja, spoštovanja družbenih in jezikovnih posebnosti — vse to je del mednarodnega pravnega okvira.

Treba je priznati, da **različne družbe** različno razvrščajo prioritete v okviru tega spektra pravic. Nekatere dajejo prednost političnim svoboščinam, pluralizmu in pravni varnosti; druge poudarjajo socialno varnost, materialno stabilnost, pravico do preživetja, zdravstveno in socialno varstvo; spet tretje kulturno homogenost, družbeno usklajenost ali razvoj. Ta raznolikost izhaja iz zgodovine, ekonomskih pogojev, kulturnih tradicij, političnih sistemov in družbenih interesov vsake skupnosti.

Zato razumeti "človekove pravice" pomeni imeti v mislih tako **pravni-univerzalni okvir** (mednarodne deklaracije in pogodbe) kot **družbeno-kulturni kontekst**, v katerem se pravice interpretirajo, udejanjajo ali prilagajajo. Tudi če deklaracije govorijo o univerzalnosti, je realna razvrstitev in implementacija teh pravic pogosto predmet politične, kulturne in gospodarske presoje.

Države ne razumejo človekovih pravic enako zato, ker deklaracija ni bila napisana kot skupna filozofija, ampak kot minimalni mednarodni konsenz, ki ga je vsaka civilizacija prevedla skozi svojo zgodovino, kulturo, politični sistem in svoj koncept človeka.

Čeprav so vse države članice Združenih narodov pristale na isti besedilni okvir človekovih pravic, je treba razumeti, da **besedilo samo po sebi ne ustvarja enotnega razumevanja**. Zaradi različne pravne tradicije, zgodovine, kulturnih vrednot in političnih izkušenj iste norme dobijo različno vsebino v različnih družbah. Zato je logično, da v multipolarnem svetu, kjer sobivajo različni civilizacijski modeli, ista pravila Združenih narodov niso razumljena enako, temveč se interpretirajo v skladu z lastnim družbenim kontekstom in pojmovanjem človeka ter države.

III. Kulturna in državna kontekstualnost človekovih pravic

V razpravi o človekovih pravicah pogosto naletimo na prepričanje, da so te pravice univerzalne in neodtujljive — enake za vsakega človeka, neodvisno od njegove narodnosti, vere, kulturnega ozadja ali političnega sistema. Vendar pa zgodovinske izkušnje, primerjalne študije in razlike med civilizacijami kažejo, da je vsakokratna interpretacija, implementacija in pomen človekovih pravic globoko ukoreninjen v kulturi, državni strukturi in političnem kontekstu. Zato se moramo pri razpravi o pravicah zavedati zgolj formalne univerzalnosti — in dejanske **kontekstualnosti**.

Najprej, kulturni relativizem — teoretski okvir, ki opozarja, da moralne norme, koncepti dostojanstva, pravice in obveznosti niso isti povsod, ampak odvisni od zgodovine, kulturnih vrednot, družbenih institucij in civilizacijskih tradicij. V tem pogledu ni mogoče avtomatično prenesti definicij pravic iz enega družbenega konteksta v drugega brez upoštevanja kulturnih odstopanj.

Veliko študij antropologije prava in človekovih pravic posebej poudarja, da deklaracije, ki zagovarjajo univerzalnost, pogosto izhajajo iz zahodnih filozofskih tradicij — in da je njihov "prevod" v druge civilizacije nujno proces interpretacije, ne avtomatičnega sprejemanja. Če ignoriramo to dejstvo, tvegamo, da "univerzalnost" postane oblika kulturnega imperializma — uveljavljanje vrednot enega kulturnega koša kot merila za vse.

Tako pridemo do ideje, da obstajajo različni **civilizacijski modeli pravic**. V eni družbi so prioritete politične svoboščine in liberalne svoboščine, v drugi so socialne pravice in pravica do

ekonomske varnosti, v tretji kulturno homogenost in družbeno stabilnost. Ta raznolikost ne pomeni nujno, da so nekateri modeli "boljši" — pomeni, da je treba človekove pravice razumeti kot izraz notranje družbene pogodbe, ne kot enotno globalno normo.

Nevarnost etnocentričnega univerzalizma je tukaj resna. Če nekdo vztraja, da je njen model pravic "edini pravi", in ga brez kompromisa vsiljuje drugim, s tem pogosto zaničuje ali ignorira moralne in kulturne izkušnje tistih, ki imajo drugačne vrednote. To lahko vodi v nespoštovanje, neenakopravnost, konflikt in resne družbene posledice — pogosto prav tam, kjer je razlika med "zahodom" in drugimi kulturami največja.

Zato je spoštovanje — razumevanje kulturnega in civilizacijskega ozadja sogovornika — predpogoj vsakega resnega, legitimnega dialoga o človekovih pravicah. Univerzalnost je lahko cilj, a dialog in spoštovanje sta logični izhodišči: brez njih univerzalnost spremeni v vsiljevanje, ne v soglasje.

V kontekstu multipolarnosti, kjer sobivajo različni civilizacijski centri in politični modeli, je kulturna in državna kontekstualnost ne le realnost — je **pogoj**, da človekove pravice postanejo resničnost, ne le pravna formula. Brez spoštovanja raznolikosti — v kulturi, v civilizacijah, v državni ureditvi — ostanejo človekove pravice deklaracija, ne praksa.

IV. Multipolarnost in distribucija moči

Razprava o človekovih pravicah v sodobnem svetu ni mogoča brez razumevanja geopolitične realnosti, ki je zaznamovana z multipolarnostjo. Svet ni več organiziran okoli ene prevladujoče sile, ki bi določala politične standarde, temveč okoli več globalnih centrov, ki imajo različne interese, vrednote in modele družbene ureditve. **Ta struktura vpliva tudi na razumevanje človekovih pravic.**

Če je bil povojni svet, vsaj formalno, urejen okoli normativne moči Združenih narodov in zahodnega koncepta liberalnih svoboščin, današnja ureditev kaže več sočasnih središč politične in normativne moči, kar nujno vpliva na interpretacijo "univerzalnih" standardov.

V okviru te realnosti je treba upoštevati specifično vlogo jedrske moči. Države, ki razpolagajo z jedrskim orožjem, imajo objektivno drugačen položaj v mednarodnem sistemu, saj uživajo večjo stopnjo neodvisnosti od zunanjega pritiska. Ne gre za normativno pravico, temveč za dejanski rezultat razmerij moči: **država, ki ima strateški odvrtačni potencial, je zmožna obdržati lastno interpretacijo človekovih pravic tudi takrat, ko ta odstopa od prevladujočih mednarodnih standardov.** To pomeni, da razprava o univerzalnosti pravic ne more prezreti vprašanja moči in varnostnih zmogljivosti, ki v praksi določajo, kako daleč lahko seže zunanja kritika ali mednarodni nadzor.

Poseben izziv predstavlja dejstvo, da mednarodne institucije, zlasti Združeni narodi in njihovi nadzorni organi, nimajo učinkovitega prisilnega mehanizma. Tudi kadar obstajajo nadnacionalni standardi, ohranjajo svojo veljavo le toliko, kolikor jih države same priznavajo. Sankcije, resolucije ali kritike nimajo enakega učinka v državah, ki razpolagajo z vojaško ali gospodarsko močjo, kot v državah z manjšim geopolitičnim vplivom. To vodi do situacije, v kateri mednarodni sistem formalno priznava univerzalnost, vendar pa praktično dopušča pluralnost modelov, utemeljenih na politični pragmatiki in suverenosti.

V odsotnosti globalnega mehanizma prisile univerzalnost človekovih pravic ostane predvsem deklarativna. Če država ne prizna zunanjih odločitev ali interpretacij, te nimajo izvršilne

vrednosti, razen kadar obstaja politična, ekonomska ali varnostna pripravljenost drugih držav, da vzpostavijo pritisk. Geopolitična moč postane tako odločilen element implementacije pravic, medtem ko pravni standardi ostajajo univerzalni le na ravni besedila. V multipolarnem sistemu, kjer nobena sila ne more vsiliti splošno veljavnega normativnega okvira, se človekove pravice znajdejo med idealom univerzalnosti in realnostjo politične razpršenosti.

Ta razkorak ne pomeni nujno reje univerzalnosti, temveč poudarja, da mora slabost prisile nadomestiti kakovost dialoga med kulturami in državami. Dokler ne obstaja globalno soglasje in enotna pravna podlaga, ostaja vprašanje človekovih pravic preplet idealov, politične moči in medkulturnih dogovorov, ki se nenehno na novo vzpostavljajo.

V. Ali obstaja “absolutna” univerzalnost?

Ko govorimo o človekovih pravicah kot univerzalnih, pogosto implicitno predpostavljamo, da obstaja absolutna definicija, ki naj bi veljala enako za vse ljudi. Ta predpostavka pa se v multipolarnem svetu sreča z dvema težavama: prva je **različnost kulturnih in zgodovinskih izhodišč**, druga pa **različnost etičnih sistemov**, ki vsaka zase določajo, kaj je bistvo človekovega dostojanstva. Kritika absolutizma človekovih pravic ne pomeni negacije človekovih pravic, temveč opozorilo, da absolutna definicija, izpeljana iz ene civilizacije, ne more imeti neomejene veljave v drugih, brez njihovega soglasja.

Zaradi tega se v sodobnih razpravah uveljavlja koncept **minimalnega jedra človekovih pravic** – temeljnih vrednot, ki jih priznavajo različne kulture in religije, ne glede na politični sistem. Pogosto se kot jedro navajajo pravica do življenja, telesna integriteta, človekovo dostojanstvo, zaščita otroka, spoštovanje staršev in skrb za skupnost. Te vrednote niso izpeljane iz ene same tradicije, temveč jih najdemo v različnih virih, od Mednarodnih paktov OZN do etičnih izročil velikih svetovnih religij in civilizacij.

Pomembno je, da prav verske tradicije, ki so stoletja oblikovale moralne norme velikih družb, kažejo določene skupne elemente. **Judovska, krščanska in islamska** tradicija v jedru delijo misel o svetosti življenja, o dolžnosti pomoči šibkejšim in o človekovem dostojanstvu kot nečem, kar je človeku lastno zaradi njegovega človeškega bistva. Judaizem (in z njim povezani sionistični pogled kot zgodovinsko-politični projekt), krščanstvo in islam oblikujejo moralni horizont več milijard ljudi in še vedno vplivajo na razpravo o tem, kaj pomeni biti človek, kaj pomeni skupnost in kje so meje državne moči nad posameznikom.

V drugo civilizacijsko družino sodi **konfucijanska tradicija**, ki velja za eno najstarejših etičnih šol in še danes močno vpliva na družbe kot so Kitajska, Koreja, Japonska, Vietnam. Konfucionizem poudarja harmonijo, družbeni red, spoštovanje hierarhije in družinskih vezi ter odgovornost do skupnosti. Čeprav izhaja iz drugačnih filozofskih temeljev kot monoteistične religije, prav tako priznava temeljno vrednost človeka in njegovo vlogo znotraj skupnosti.

V širši vzhodnoazijski in južnoazijski civilizacijski prostor sodi tudi indijska tradicija, ki temelji na **hindujski, budistični in džainistični filozofiji**, z močnim poudarkom na nenasilju (ahimsa) in dolžnosti človeka do skupnosti. Čeprav hindujski pravni in družbeni red izhaja iz povsem drugačnih metafizičnih predpostavk kot monoteistične religije, priznava vrednost posameznika znotraj moralnega reda (dharma) ter odgovornost do družbe in življenja v najširšem smislu, vključno z odnosom do vseh živih bitij. V sodobni Indiji ta tradicija soobstaja z liberalnimi demokratičnimi institucijami, kar ustvarja specifično kombinacijo individualnih pravic, družbenih dolžnosti in večplastnega kulturnega razumevanja človekovega dostojanstva.

Zanimiv zaključek je, da večina teh tradicij – kljub razlikam – deli najmanj tri načela: **svetost življenja, dostojanstvo osebe in obveznost solidarnosti z ranljivim**. To dejstvo nakazuje, da absolutna univerzalnost morda ni mogoča, vendar pa **globalni minimum** – nabor vrednot, ki jih priznavajo različne civilizacije – **ni le teoretična možnost, temveč že zgodovinska in praktična realnost**. Namesto iskanja absolutnih standardov lahko torej gradimo na tem, kar je skupno: **življenje, dostojanstvo in odgovornost do drugega**.

Tak pristop omogoča, da človekove pravice ne ostanejo koncept, ki je vezan na eno civilizacijo, temveč postanejo projekt človeštva, ki ga različne civilizacije soustvarjajo. Univerzalnost v tem smislu ni vsiljena, temveč dosežena; ne izhaja iz prevlade, temveč iz spoštljivega prepoznavanja skupnih moralnih temeljev.

Če izhajamo iz jedra moralnih in religijskih tradicij, ki so nastajale povsem neodvisno druga od druge, preseneča, da med judovstvom, krščanstvom, islamom, konfucijansko etiko in indijskimi filozofskimi izročili (hinduizmom, budizmom, džainizmom) najdemo izredno stabilno ponavljajoče se jedro skupnih vrednot.

Vse te tradicije razumejo **človeško življenje** kot temeljno vrednoto, ki je pred državo in pred politično ureditev, kar pomeni, da posameznik nikoli ne sme biti izpostavljen neupravičenemu odvzemu življenja ali nasilju brez moralne in pravne zaščite.

Prav tako vse izhajajo iz pojma **človeškega dostojanstva**, ki človeka ne razume kot sredstvo, ampak kot nosilca nečesa notranje vrednega in spoštovanja vrednega.

Poleg tega v vseh izročilih obstaja zelo jasna etična dolžnost skrbi za **ranljive osebe**, kar vključuje otroke, ostarele, bolne in revne; to ni moderna socialna politika, temveč ena najstarejših moralnih zapovedi človeške civilizacije.

Končno, tako monoteistične religije kot konfucijanska etika priznavajo, da mora biti človeku zagotovljena **osnovna eksistenca** – hrana, zatočišče in osnovna zaščita, saj nihče ne sme ostati brez minimalnih pogojev za preživetje.

Če to povežemo, lahko ugotovimo, da med religijami, ki so nastajale povsem avtonomno, obstaja osupljivo sovpadanje štirih temeljnih vrednot: **življenje, dostojanstvo, zaščita ranljivih in pravica do osnovnega preživetja**. Prav v tem se pokaže, da obstaja zgodovinsko preverljivo minimalno jedro univerzalnosti človekovih pravic, ki ni rezultat sodobne politične teorije, temveč rezultat najglobljih moralnih izkušenj človeštva.

VI. Primerjava različnih modelov (Slovenija, Rusija, Kitajska, Indija)

Različne države v multipolarnem svetu razporejajo človekove pravice po lastnih prioritetah, ki izhajajo iz zgodovine, politične ureditve in družbenih potreb. V Sloveniji, kot ustavni demokraciji z močno tradicijo socialne države, so človekove pravice razumljene kot kombinacija političnih svoboščin, pravne države in dostopa do socialne varnosti, pri čemer ima pravica do zdravja, socialne zaščite in dostojnega življenja enakovreden položaj ob političnih pravicah. V Ruski federaciji politična ureditev daje poudarek državni suverenosti, stabilnosti in varnosti, pri čemer so socialna varnost, zaščita otrok in družine pogosto enako pomembni kot klasične politične pravice, vendar so te interpretirane skozi prizmo državne avtoritete in geopolitičnih interesov. Na Kitajskem prevladuje razvojni model, v katerem so ekonomske in socialne pravice temeljni instrument nacionalnega napredka, odprave revščine ter družbene stabilnosti, politične pravice pa imajo vlogo znotraj širšega družbenega reda in harmonije. V Indiji se liberalni demokratični

ustavni okvir dopolnjuje z močno tradicijo nefizičnega nasilja, socialne dolžnosti in pluralnega pojmovanja dostojanstva, kar ustvarja poseben odnos med individualnimi pravicami in družbenim redom, ki izhaja iz večplastnih kulturnih in verskih izročil.

Čeprav so te družbe zelo raznolike, imajo njihove prioritete opazne skupne točke. V vseh modelih najdemo priznanje človekovega dostojanstva, čeprav različno razloženo: v Sloveniji kot ustavna vrednota, v Rusiji kot del državne avtoritete in družbene stabilnosti, na Kitajskem kot odgovornost skupnosti do posameznika in njegovega razvoja, v Indiji pa kot moralna dolžnost, ki izhaja iz tradicije spoštovanja življenja in nenasilja. Enako je mogoče reči za pravico do preživetja: v Sloveniji kot element socialne države, v Rusiji kot del varnosti in državnega protektorata, na Kitajskem kot del razvojnega programa, v Indiji pa kot moralna in družbena dolžnost do najranljivejših.

Prav na tej točki se pokaže, da je mogoče iz različnih modelov izluščiti skupne elemente človekovih pravic, ki niso odvisni od ustavne oblike ali politične ideologije, temveč od skupnih civilizacijskih razlogov. Človekovo dostojanstvo deluje kot potencialni skupni imenovalec, saj se pojavlja v vsaki od navedenih tradicij, četudi se izraz uporablja različno, in pravica do osnovnega preživetja predstavlja realni minimum, ki ga priznavajo vse te družbe, bodisi kot pravico bodisi kot moralno dolžnost države ali skupnosti. Na tej podlagi je mogoče trditi, da obstaja skupna etična osnova, na kateri bi lahko temeljila nova, bolj vključujoča in kulturno občutljiva univerzalnost človekovih pravic v multipolarnem svetu.

VII. Predlog: Skupni imenovalec človeštva

Če poskušamo preseči kulturne in politične razlike ter razmišljati o človekovih pravicah iz perspektive človeštva kot celote, se kot ključno izhodišče pokaže vprašanje človekovega dostojanstva. Dostojanstvo ni pravni izum sodobnih ustav, temveč temeljna moralna predpostavka, ki jo različno formulirajo velike religijske in civilizacijske tradicije, od monoteističnih religij do konfucijanstva in indijskih filozofij. Čeprav ga družbe razumejo skozi različne vrednostne sisteme, ostaja skupni pomen: človek ima notranjo vrednost, ki mora biti zaščitena, ne glede na politično ureditev ali družbeni status. Takšna skupna etična osnova pomeni, da lahko prav v dostojanstvu iščemo najmanjši skupni imenovalec, ki je sprejemljiv v različnih kulturnih okoljih.

V multipolarnem svetu spoštovanje raznolikosti ni ovira univerzalnosti, temveč njen pogoj. Univerzalnost, ki se uveljavlja brez spoštovanja kulturne avtonomije, ne gradi soglasja, temveč ustvarja odpor in zavračanje. Če pa je univerzalnost razumljena kot rezultat dialoga med kulturami, ki vsaka prispevajo svoj del zgodovinske moralne izkušnje, potem lahko človekove pravice postanejo globalna pridobitev, ne pa politični projekt ene civilizacije.

Pot do univerzalnosti zato ne vodi skozi iskanje najvišjih abstraktnih standardov, temveč skozi prepoznavanje tistega, kar je skupno različnim sistemom. Pravica do življenja, pravica do človeškega dostojanstva in pravica do osnovne socialne varnosti, ki se odraža v skrbi za ranljive, so primerni kandidati za najmanjši skupni imenovalec človeštva. Te pravice so prepoznavne v verskih izročilih, v etičnih filozofijah, v običajnih pravnih tradicijah in v modernih ustavnih besedilih, kar pomeni, da imajo zgodovinsko in kulturno širino, ki presega delitev na vzhod in zahod.

V tem smislu se človekove pravice ne začenjajo pri političnih sistemih, temveč pri človeku. Če izhodišče ni politični interes, temveč varovanje človeškega dostojanstva in življenja, potem univerzalnost ni ideološki projekt, ampak naravna posledica človeške izkušnje.

VIII. Poskus nove definicije univerzalnosti

Če izhajamo iz predpostavke, da univerzalnost človekovih pravic ne more biti rezultat enostranskega zgodovinskega razvoja ene civilizacije, temveč skupnega imenovalca več svetovnih kulturnih tradicij, potem postane jasno, da mora koncept univerzalnosti temeljiti na soglasju, ne pa na vsiljevanju. Univerzalnost v takem razumevanju ni dokončno stanje, ampak proces, ki se vzpostavlja skozi medkulturni dialog, v katerem vsaka tradicija prispeva del lastne moralne izkušnje. Če je univerzalnost razumljena kot dinamična in vključujoča, se lahko izognemo etnocentričnemu absolutizmu in hkrati povečamo dejansko sprejemljivost človekovih pravic v različnih političnih in kulturnih okoljih.

Takšen pristop vodi k pojmu »kontekstualne univerzalnosti«, ki priznava kulturno raznolikost pri interpretaciji pravic, a hkrati išče skupno jedro, ki ga delijo različne tradicije. Minimalni standard zato ni najvišji abstraktni katalog pravic, temveč »najširši skupni imenovalec«, ki je sprejemljiv v civilizacijsko različnih družbah in temelji na zgodovinsko prepoznavnih etičnih vrednotah. Ta obrat od absolutnih standardov k deljenemu minimumu omogoča, da univerzalnost ne postane normativni projekt ene civilizacijske tradicije, temveč resnična globalna platforma, ki jo sooblikujejo različne družbe.

Na tem mestu postane smiselno oblikovati kratko in jedrnato deklaracijo, ki izpostavi zgolj tiste pravice, ki jih kot take prepoznamo v različnih religijskih, moralnih in filozofskih sistemih, in so hkrati izpeljane ali implicitno vključene tudi v obstoječih mednarodnih dokumentih, kot je Splošna deklaracija človekovih pravic

Predlog nove deklaracije »najširšega skupnega imenovalca« človekovih pravic -*(Delovni osnutek)*

1. Pravica do življenja

Vsak človek ima prirojeno pravico do življenja in do varstva pred ravnanji, ki ogrožajo njegovo fizično ali moralno integriteto.

2. Pravica do človekovega dostojanstva

Vsak človek ima notranjo vrednost, ne glede na njegov izvor, vero, kulturo, politično pripadnost ali družbeni položaj, in mora biti obravnavan z osnovnim spoštovanjem.

3. Pravica do osnovne socialne varnosti

Vsak človek ima pravico do minimalnih pogojev preživetja, ki vključujejo dostop do hrane, vode, osnovnega bivališča in nujne zdravstvene oskrbe, v skladu z zmožnostmi skupnosti in držav.

4. Skupna odgovornost človeštva

Skupnost, država in mednarodna skupnost delijo moralno odgovornost, da varujejo te pravice in preprečijo ravnanja, ki bi kršila človekovo dostojanstvo ali ogrožala preživetje posameznika.

5. Univerzalnost kot raznolikost

Človekove pravice izhajajo iz različnosti kultur, verovanj, moralnih tradicij in zgodovinskih izkušenj človeštva in jih je potrebno uresničevati v duhu medsebojnega spoštovanja in dialoga.

6. Človek pred politiko

Varstvo teh pravic ne sme biti podrejeno interesom politike, moči, ideologije ali mednarodnih razmerij. Temelj univerzalnosti je človek sam.

Kratka opomba

Takšna deklaracija **ni nadomestek** obstoječih mednarodnih dokumentov, temveč konceptualni poskus izluščiti tisti minimum, ki ga lahko sprejmejo zelo različne družbe in ga dejansko uresničujejo. Namen je spodbuditi medkulturno razpravo, ne ustvariti nov katalog pravic.

IX. Delni sklep

Multipolarnost sveta ne pomeni konca človekovih pravic, temveč začetek nujno potrebnega dialoga o tem, kako jih razumemo in kako jih uresničujemo v različnih kulturnih in političnih okoljih. Če smo še pred desetletji verjeli, da obstaja ena linearna pot razvoja človekovih pravic, nam današnja globalna raznolikost kaže, da bo prihodnost človekovih pravic odvisna od sposobnosti, da prisluhnemo drugim tradicijam in njihovim moralnim izhodiščem. V tem smislu človekove pravice niso več stvar zahodne politične tradicije, temveč projekt človeštva kot celote, ki nastaja na presečišču različnih kultur, religij in zgodovinskih izkušenj.

Skupni imenovalac človekovih pravic je mogoče poiskati le, če priznamo legitimnost raznolikosti in se odpovemo poskusom, da bi univerzalnost temeljila na prevladi ene civilizacije nad drugo. Šele ko bo univerzalnost rezultat soglasja, ne pa vsiljenega standarda, bodo človekove pravice lahko postale resnično globalna norma. Ravno zato multipolarnost ni ovira, ampak priložnost, da človekove pravice iz pojma politične in zgodovinske dediščine Zahoda prerastejo v skupno odgovornost in skupno prihodnost človeštva.

X. Kako udejanjati nadstandard v vseh državah sveta

Če želimo, da minimalni standard človekovih pravic ni le deklarativen, ampak uresničljiv, mora mednarodna skupnost oblikovati novo logiko delovanja, ki ne temelji na prisili velike sile nad manjšo državo, temveč na sistemu spodbud, partnerstev in globalnih mehanizmov dostopa do temeljnih pravic. Multipolarnost namreč pomeni, da sankcije pogosto dosežejo politični učinek, ne pa izboljšanja življenja ljudi. Zato je ključno oblikovati mehanizme, ki omogočajo neposreden dostop prebivalcev vsake države do globalnega minimuma človekovih pravic, ne da bi bili odvisni izključno od politične volje vodstva svoje države.

Če predsednik katere koli države – naj bo to Uganda ali katera koli druga – ne zagotavlja pravice do osnovnega preživetja, človekovega dostojanstva in socialne varnosti, mora obstajati nadnacionalni mehanizem, preko katerega lahko posameznik te pravice uresniči brez migracije. Ključni element bi moral biti sistem, ki omogoča **neposredno podporo posamezniku** preko mednarodnih institucij, humanitarnih organizacij in razvojnih programov, ki niso podrejeni izključno politični oblasti države, ampak delujejo kot globalna infrastruktura človekovih pravic.

Tak pristop ni zgolj moralno vprašanje, temveč tudi **pragmatično sredstvo za preprečevanje migracij** iz držav, kjer osnovne pravice niso uresničene. Migracije niso posledica "privlačnosti Zahoda", temveč odsotnosti minimalnih življenjskih pogojev tam, kjer ljudje živijo. Zato je dolgoročna rešitev vzpostavitev **globalnega socialnega mehanizma**, ki zagotavlja prehransko varnost, osnovno zdravstveno oskrbo, osnovno izobraževanje in minimalne pogoje dostojanstva, financirano multilateralno, partnersko in naddržavno.

S tem bi presegli logiko sankcij ter ustvarili sistem, ki temelji na pozitivni spodbudi: države, ki sodelujejo, pridobijo razvojno pomoč, investicije, tehnologijo in dostop do globalnih programov;

države, ki ne sodelujejo, so soočene ne s kaznijo, ampak z izgubo priložnosti za razvoj. Nadstandard ni instrument kaznovanja, temveč instrument globalne enakosti, ki preprečuje, da bi človekove pravice postale privilegij politično organiziranih in gospodarsko naprednih družb.

Zato bi moral biti cilj nove univerzalnosti oblikovanje mednarodnega sistema, v katerem **niti za enega človeka na svetu** ne bo potrebno zapustiti domovine zgolj zato, da bi pridobil pravico do življenja, dostojanstva in osnovne eksistence. Ko bo to doseženo, bo človekova pravica prenehala biti zahodna ambicija in bo postala globalna civilizacijska realnost.

XI. Mehanizmi udejanjanja pravic v vojnah in oboroženih konfliktih

Največji preizkus univerzalnosti človekovih pravic se ne zgodi v miru, temveč v vojni, saj prav v trenutku največje ranljivosti človek ostane najbolj izpostavljen odsotnosti zaščite. V oboroženih konfliktih pogosto odpovejo vsi nacionalni mehanizmi, mednarodno pravo pa je veljavno le, kolikor ga sprti akterji priznavajo. Zato je bistveno, da se minimalno jedro človekovih pravic uresničuje z mehanizmi, ki niso odvisni od politične volje vojskujočih strani, temveč izhajajo iz nadvladanih varoval, ki delujejo tudi takrat, ko je državna struktura uničena ali paralizirana.

Tak mehanizem ne more temeljiti izključno na obstoječem humanitarnem pravu, temveč mora biti nadgrajen z operativnim sistemom, ki omogoča **neposredno zaščito civilistov**, dostop do hrane, vode, osnovnega zdravljenja in varnih koridorjev. Ključno je vzpostaviti **trajni globalni mehanizem za civilno zaščito**, ki lahko deluje brez soglasja agresorja, npr. preko avtoriziranih humanitarnih organizacij, nevtralnih mednarodnih misij ali nadvladanih digitalnih instrumentov za dostavo pomoči, nadomestil in informacij.

V razmerah, kjer je dostop mednarodnih institucij fizično onemogočen, bi moral veljati model »digitalnega humanitarnega dostopa«, ki omogoča registracijo posameznika, digitalno potrditev statusa žrtve, dostop do denarne ali materialne pomoči ter pravnih informacij ne glede na ozemeljsko kontrolo. S tem bi bila človekova pravica do minimalne eksistence zavarovana tudi, ko tradicionalni kanali odpovejo.

Pri tem je treba upoštevati tudi izkušnje iz preteklih konfliktov: ko država razpade, mora obstajati sistem, ki omogoča, da civilno prebivalstvo pridobi pomoč **kot pravico**, ne kot humanitarno milost agresorja ali mednarodne politike. Minimalno jedro človekovih pravic mora zato vključevati operativno definiran mehanizem: ne samo priznanje pravice, temveč *natančen način*, kako do nje priti, tudi ko pravo ne deluje.

Univerzalnost človekovih pravic lahko postane dejanska šele takrat, ko obstajajo instrumenti, ki se aktivirajo neodvisno od volje tistih, ki pravice kršijo. Šele takrat pravica človeka ni odvisna od miru, politične stabilnosti ali geopolitičnega ravnotežja, temveč postane resnično univerzalna – prav zato, ker deluje tam, kjer vse drugo odpove.

XI. Določanje izjem in avtomatični mehanizmi ZN v primeru vojne

Če želimo, da univerzalnost človekovih pravic postane resnična, mora nadkonvencija jasno definirati, v katerih izrednih okoliščinah je dovoljeno delno omejiti določene pravice, kako dolgo in pod kakšnimi pogoji. Vojna ali oborožen konflikt namreč ne sme biti razlog za popolno razveljavitev temeljnih pravic, ampak kvečjemu razlog za njihovo začasno prilagoditev, pri čemer morajo ostati nedotaknjena minimalna jedra, kot so pravica do življenja, človekovo dostojanstvo in osnovna eksistenca. Nadkonvencija bi zato morala vsebovati jasen katalog pravic, ki jih je

mogoče omejiti (npr. gibanje, zbiranje, določene elemente politične participacije), ter pravic, ki jih nikoli ni mogoče omejiti, ne glede na intenzivnost konflikta.

Posebna razlika od sedanjih sistemov bi bila uvedba **avtomatičnega mehanizma sprožitve zaščite ZN**, ki se aktivira takoj, ko država formalno razglasi izredne razmere ali omeji določene pravice. V tem trenutku bi se določene funkcije nadzora, poročanja in dostopa do pomoči prenesle izključno na nadnacionalni mehanizem, ki deluje kot »varna mreža«, neodvisno od zmožnosti države, da sama zagotavlja pravice. Tak mehanizem bi moral vključevati nadzorni organ, digitalno registracijo prizadetih oseb in minimalne standarde za dostop do hrane, zdravljenja, varnih območij ter informacij, vključno s pravnim poukom o tem, katere pravice ostajajo zagotovljene.

Bistvo takšne ureditve je, da država v vojni ne izgubi suverenosti, vendar pa ta suverenost ni neomejena. Ko pride do situacije, v kateri država ne more (ali noče) učinkovito varovati minimalnih pravic, se nadzor nad njihovim izvajanjem avtomatično prenese na globalni mehanizem. S tem se prepreči, da bi izredne razmere postale izgovor za popolno ukinitve pravic ali za zlorabo izrednega stanja. Nadkonvencija bi tako prvič v zgodovini postavila pravilo: v vojni se ne zmanjšuje število pravic, ampak se povečuje odgovornost mednarodne skupnosti, da pravice ostanejo uresničljive.

Takšna ureditev pomeni, da človekove pravice niso več odvisne od politične volje vojskujočih se strani, temveč od globalnega sistema, ki varuje minimalno človeško dostojanstvo v vsaki okoliščini. S tem bi nadkonvencija postavila temeljni princip: ko država zaradi vojne uvaja omejitve, se hkrati avtomatsko poveča nadnacionalna zaščita tistih, ki pravice potrebujejo najbolj.

Kazalo vsebine

Predgovor.....	1
1. Uvodni stavek.....	2
2. Uvodna teza	2
3. Povzetek (abstract)	2
Ključne besede	2
Metodološki okvir prispevka	2
II. Izhodišča: Kaj štejemo za “človekove pravice”.....	3
III. Kulturna in državna kontekstualnost človekovih pravic.....	4
IV. Multipolarnost in distribucija moči.....	5
V. Ali obstaja “absolutna” univerzalnost?	6
VI. Primerjava različnih modelov (Slovenija, Rusija, Kitajska, Indija)	7
VII. Predlog: Skupni imenovalac človeštva	8
VIII. Poskus nove definicije univerzalnosti	9
Predlog nove deklaracije »najširšega skupnega imenovalca« človekovih pravic -(<i>Delovni osnutek</i>)	9
IX. Delni sklep	10
X. Kako udejanjati nadstandard v vseh državah sveta	10
XI. Mehanizmi udejanjanja pravic v vojnah in oboroženih konfliktih	11
XI. Določanje izjem in avtomatični mehanizmi ZN v primeru vojne	11
Priloga:	14
»NADKONVENCIJA« ZDRUŽENIH NARODOV O ČLOVEKOVIH PRAVICAH	14
(<i>NKZNČP – ČISTOPIS</i>)	14

Priloga:

»NADKONVENCIJA« ZDRUŽENIH NARODOV O ČLOVEKOVIH PRAVICAH (NKZNČP – ČISTOPIS)

PREAMBULA

Države pogodbenice, navdihnjene z načeli Ustanovne listine Združenih narodov, in potrjujoč vero v temeljne pravice človeka, v dostojanstvo in vrednost človeške osebe ter v enake pravice vseh ljudi,

zavedajoč se, da globalne razmere, oboroženi konflikti, revščina, humanitarne krize in prisilne migracije ogrožajo življenje, dostojanstvo in osnovno eksistenco prebivalstva,

ter ugotavljajoč, da obstoječi mednarodni instrumenti človekovih pravic ne zagotavljajo obveznih in avtomatičnih mehanizmov zaščite v izrednih razmerah,

odločene, da zagotovijo univerzalnost temeljnih človekovih pravic ne glede na politične, vojaške ali gospodarske okoliščine,

in v duhu globalne solidarnosti ter spoštovanja kulturne in civilizacijske raznolikosti,

sprejemajo naslednjo nadkonvencijo.

I. TEMELJNE PRAVICE

1. člen – Pravica do življenja

Vsak človek ima prirojeno pravico do življenja in do varstva pred ravnanji, ki ogrožajo njegovo fizično ali moralno integriteto.

2. člen – Pravica do človekovega dostojanstva

Vsak človek ima notranjo in neodtujljivo vrednost ter mora biti obravnavan z osnovnim spoštovanjem, ne glede na izvor, vero, kulturo, politično pripadnost ali družbeni položaj.

3. člen – Pravica do osnovne socialne varnosti

Vsak človek ima pravico do minimalnih pogojev preživetja, vključno z dostopom do hrane, vode, osnovnega bivališča in nujne zdravstvene oskrbe.

4. člen – Skupna odgovornost človeštva

Države, skupnost in mednarodna skupnost delijo odgovornost za uresničevanje pravic iz te nadkonvencije.

5. člen – Univerzalnost v raznolikosti

Človekove pravice se uresničujejo ob spoštovanju kulturne raznolikosti in v duhu dialoga.

6. člen – Človek pred politiko

Varstvo pravic iz te nadkonvencije ne sme biti podrejeno interesom politike, moči ali ideologije.

II. IZREDNE RAZMERE IN OMEJITVE

7. člen – Začasna omejitev pravic

- (1) Pravice iz te nadkonvencije se lahko omejijo izključno v primerih izrednega ali vojnega stanja in le v obsegu ter času, ki je nujno potreben.
 - (2) Pravice iz členov 1, 2 in 3 ni mogoče omejiti.
 - (3) Omejitve morajo biti javno razglašene, obrazložene in časovno opredeljene.
 - (4) Omejitve ne smejo pomeniti diskriminacije.
 - (5) Omejitve prenehajo s prenehanjem razlogov zanje.
-

III. AVTOMATIČNI MEHANIZEM ZDRUŽENIH NARODOV

8. člen – Sprožitev nadnacionalnega varstva

- (1) Ob razglasitvi izrednih razmer ali vojne se avtomatično aktivira nadnacionalni mehanizem Združenih narodov.
 - (2) Mehanizem zagotavlja nadzor nad pravicami in humanitarno pomoč.
 - (3) Ukrepi se izvajajo neodvisno od soglasja države.
 - (4) Upravičenci so vse osebe na prizadetem ozemlju.
-

IV. NADSTANDARD MIRU IN VARSTVA

9. člen – Globalni minimum

Države pogodbenice zagotovijo uresničevanje pravic iz členov 1, 2 in 3 tudi kadar država tega ne more zagotoviti.

10. člen – Digitalna identiteta

Vsaka oseba ima pravico do globalne digitalne identitete Združenih narodov, ki omogoča dostop do pravic in pomoči.

V. POSEBNE KATEGORIJE

11. člen – Otroci

Otroci imajo pravico do posebnega varstva, zlasti v izrednih razmerah.

12. člen – Begunci in preseljene osebe

Minimalne pravice iz te nadkonvencije morajo biti zagotovljene tudi osebam, ki so razseljene ali ogrožene zaradi konfliktov.

VI. VOJNE IN OBOROŽENI KONFLIKTI

13. člen – Neodtujljivost pravic

Pravic iz členov 1, 2 in 3 ni mogoče derogirati v vojni ali izrednem stanju.

VII. IZVAJANJE

14. člen – Organ nadzora

Vzpostavi se Komisija za minimalno jedro človekovih pravic, ki spremlja izvajanje te nadkonvencije.

15. člen – Financiranje

Države pogodbenice prispevajo sredstva v mednarodni sklad, namenjen izvajanju nadkonvencije.

16. člen – Sankcije

Države, ki sistematično onemogočajo izvajanje nadkonvencije, izgubijo dostop do razvojnih in finančnih instrumentov Združenih narodov.

VIII. KONČNE DOLOČBE

17. člen – Univerzalni značaj

Ta nadkonvencija velja za vse osebe ne glede na državljanstvo, pravni status ali kraj bivanja.

18. člen – Spoštovanje suverenosti

Ta nadkonvencija ne posega v suverenost držav, razen v obsegu, ki je nujen za zaščito človekovega dostojanstva, življenja in osnovne eksistence.